

RECENZÍÓ

ZÓDI ZSOLT: PLATFORMOK, ROBOTOK ÉS A JOG. ÚJ SZABÁLYOZÁSI KIHÍVÁSOK AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN (BUDAPEST: GONDOLAT 2018) 264 OLDAL

„Egy olyan könyvet írni, amely a legújabb technológiák jogra gyakorolt hatásáról szól, elég kockázatos vállalkozás”¹ (9. o.).

Zódi Zsolt minden kétséget kizáróan nagyon mai témákkal örvendeztetni meg olvasóit: a Big Datának, a platformoknak, valamint a robotoknak a jogra gyakorolt hatásait mutatja be nekünk. A cím informatív, az olvasó azt kapja, amit a szerző ígér, csaknem 240 oldalon keresztül tárgyalja az egyes új szabályozási kihívásokat az információs társadalomban. A kérdések,² amelyeket felvet a könyvében, nagyon is aktuálisak, és mielőbbi válaszokat sürgetnek a jogtudomány részéről. Azzal a ténynyel, hogy az internet megjelenése nemcsak az emberek életét, de a jog világát is átalakította, a jogtudománynak valamit kezdenie kell. Ez a gondolat, pontosabban cselekvésre felhívás³ az egyik fő mondanivalója a könyvnek.

A mű módszerét tekintve multidiszciplináris: leginkább jogi, informatikai, információtudományi, szociológiai és közgazdaságtani fejtegetéseket, érveket használ fel az egyes problémák megvilágításához, feloldásához. Azonban éppen e szemlélete miatt több tudományág képviselőinek is érdekes és hasznos olvasmány lehet.

A témaválasztást illetően abszolút hálás feladatra vállalkozik a szerző, azonban pont a frissessége⁴ okán mindezek fonákját is érzi, aminek hangot is ad: „A túl soknak tűnő »tudománytalan« forrás magyarázata nagyon egyszerű: a dolgok a vizsgált területen annyira gyorsan változnak, hogy gyakorta nincsen semmilyen más forrás, csak a sajtó cikkei” (23. o.). A hazai jogirodalom nem bővelkedik igazán ezekben a témákban. Itthon is inkább a sajtóban megjelent cikkekből tájékozódhatunk,

¹ Egyrészt azért, mert sok minden nagyon gyorsan változik az információs társadalomban; amit ma leírunk, az lehet, hogy egy-két hónap múlva már máshogy lesz. Éppen ezért aminek a jelenben a jogra gyakorolt hatását fejtegetjük, az egy-két hónap múlva nem biztos, hogy releváns. Ilyen pl. a Cambridge Analytica-botrány, vagy Mark Zuckerberg meghallgatása az amerikai Kongresszus kereskedelmi és igazságügyi bizottsága előtt – ezek viszonylag új keletű esetek, így ezek hatása még nem érezhető igazán a monográfián.

² Milyen új kihívásokkal állítja szembe az információs társadalom a jogalkotást? Milyen jelenségek váltak láthatóvá az elmúlt évtizedben, amelyek jogalkotási beavatkozást igényelnek és új szabályokat hoztak létre, és mely jelenségek látszanak ma ilyeneknek? Milyen problémákat azonosíthatunk vagy azonosítottak mások, és milyen megoldásokat javasolnak, amelyek talán hamarosan a jogrendszer részévé válhatnak? (20. o.)

³ Vagyis nem tétlenkedhetnek a jogászok, megoldásra várnak az egyelőre szabályozatlan vagy rosszul szabályozott területek, úgymint a platformok, a Big Data vagy a robotok problémája.

⁴ Éppen a trendiséggel függ össze a kérdés feldolgozatlansága a hazai jogirodalomban. A szerző általi problémafelvetések közül a robotjog az egyetlen, amelyről rendelkezésre állnak hazai források, bár tény, hogy kifejezetten új kutatási témákról van szó. Annyira gyors változások zajlanak az információs társadalomban, hogy a téma még Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban is inkább csak az újságírásban jelenik meg. A szerző feladata marad így mindezek tudományos szintre emelése.

melyek jellemzően a nagyvilágban betöltött szerepükről beszélnek, legyen szó a Big Datáról, a mesterséges intelligenciáról vagy a platformokról. Mindenesetre a szerző behatóan, naprakészen ismeri a téma amerikai szakirodalmát, ahogy az világosan kiderül a hivatkozások alapján is. Zódi Zsolt e monográfiájában azt a módszert választja, hogy nem a jog szemszögéből vizsgálja elsődlegesen e három fő területet, hanem miután egyenként kibontogatta azokat, a kötet végén – a „Jogalkalmazás és jogtudomány az új korszakban” című fejezetben – a jogalkalmazásra és a jogtudományra gyakorolt hatásait villantja fel. Amennyiben ezzel az volt a célja, hogy a kötet gondolatmenetét egységesen tartsa, úgy ez sikerült neki. Így egy önálló fejezet kizárólag a jogról szól, egyben, részletesen. A szerző elsősorban elméleti szempontból járja körbe a témákat, ezt le is szögezi a kötet elején, mégis marad némi hiányérzetünk. Sokszor megjegyzi, hogy reagálnia kellene a jognak az új technológiai kihívásokra, és várnánk, hogy kilép az elméleti síkból és felvillant néhány jogi megoldási lehetőséget, de ez az elméleti megközelítés elsődlegessége miatt elmarad.

A könyv szerkezete egységes, könnyen áttekinthető. A részletes bevezetés után hat nagy fejezet következik, a név- és tárgymutató pedig még átláthatóbbá és jól használhatóvá teszi a könyvet. Nagyon gazdag a mű a hivatkozásokat (434 lábjegyzet) és a felhasznált irodalmat tekintve.

A szerző a bevezetésben világosan megjelöli a monográfia három fő témáját. Már itt felvillantja azt a nézetét, mely szerint a „jogi informatika” és az „informatikai jog” mint olyanok kezdik értelmüket veszíteni. E ponton a recenzensnek meg kell jegyeznie, hogy ezzel nem teljesen ért egyet. Azon a véleményen van ugyanis, hogy az információs technológiákat illetően csak nagyon óvatosan szabad jóslatokba bocsátkozni. Ha mégis futurologusnak véljük magunkat, a következőt gondolhatjuk: át fog, sőt át kell alakulnia a mostani jogi informatikának, viszont a léte a jövőben még fontosabbá fog válni.

Az első fejezet a „Metaforák és narratívák” címet viseli, és ebben a szerző a jog és az információs társadalom kapcsolatát a narratívák szemüvegén keresztül vizsgálja. Újszerű, érdekes, de mindenekelőtt nagyon hasznos ez a fajta láttatás az információs társadalom világában. A narratívákat fogalmi hálóként értelmezi (29. o.), melyek segítenek abban, hogy jobban megérthessük az egyes jelenségeket a jogban és az információs társadalomban. Kifejezetten szerencsés, hogy a kötet külön fejezetet szentel a metaforáknak és a narratíváknak, így az olvasó is könnyen ráhangolódik erre a látásmódra, hiszen érthetően és olvasmányosan vezeti elő a szerző. A narratívászerű gondolkodás⁵ nem új keletű a jogi szabályozást illetően. A jogalkotás során a metaforák⁶ alkalmazása a jellemzőbb, ismert például a „kötelem”, a „jogviszony”, a „dolog” vagy „a szellemi tulajdon” metaforája. Zódi ebben a fejezetben az 1960-as évektől kezdve sorra veszi a régi és az új narratívákat. Kitér többek között az információs társadalomra, az adatfeldolgozásra, az adatvédelemre, a

⁵ Szabó Miklós nyelvi átfordítási elméletében hangsúlyos szerepet kap a narratíva. Szabó Miklós: *Ars iuris. A jogdogmatika alapjai* (Miskolc: Biber 2005).

⁶ A metafora a narratívánál szűkebb kategória. „A jogászok ahhoz szoktak, hogy a jogi jelenségeket metaforikusan értsék, különösen olyan fejlődésben levő jogi területek esetén, mint az új technológiák” (27. o.). Ilyen metafora pl., hogy „a robotok olyanok, mint az emberek”.

mesterséges nyelvre, a tudásreprezentációra és a digitális térre. Egy-egy metaforából vagy narratívából kiindulva érdekes összefüggésekre figyelhetünk fel. Ott van például a DIKW-piramis,⁷ melynek kapcsán levezethető, hogy a megosztott tudás az hatalom. Az adatok jelentés nélküli jelek és szimbólumok; az információ maga a használható adat, az ismeret vagy tudás a feldolgozott, rendszerezett információt jelenti; míg a bölcsesség annak az ismerete, hogy mit kell jól csinálni. A tudásnak azonban csak akkor van hatalma, ha azt megosztjuk másokkal. Az internet megjelenésével az adatok elvileg bárki számára hozzáférhetőek. Az persze kérdés, hogy vajon a releváns adatokat sikerül-e megtalálni az óriási adathalmazban. Érdekes volt a nyilvánosság metaforáját is nyomon követni az agorától a Facebook és a Google által teremtett nyilvánosság metaforáig, mely egymással párhuzamosan működő nyilvánosságok ezreit hozta létre. E fejezetben vezeti be a szerző az algoritmikus társadalom és a kódokkal vezérelt társadalom fogalmát, amely a könyvben később többször visszatér majd. Az algoritmusok hihetetlenül nagy szerephez jutottak az elmúlt években, mivel az életünket nagyrészt kódok, algoritmusok szabályozzák és vezérlik. Mindez leginkább a tervszerűségben ölt testet, vagyis lépésről lépésre végiggondoljuk a cselekedeteinket, a felmerülő lehetséges problémaforrásokat, valamint a különböző lehetőségeket egy-egy probléma megoldása során. Vegyünk egy teljesen hétköznapi példát: amikor el szeretnénk jutni A-ból B-be, akkor előtte megtervezzük, hogy mivel megyünk, milyen lehetséges útvonalak jöhetnek szóba, melyik útvonal a leggyorsabb. A tervezés közben persze felmerülhetnek újabb kérdések, például van-e valahol útlezárás, elterelés, azokat hogyan tudom a lehető leggyorsabban kikerülni stb.

A második fejezet a Big Data jelenségét elemzi. A Big Data az egyik, ha nem a legfontosabb narratívája az új korszaknak. Ezen a logikai szálon zökkenőmentesen vezeti be a szerző az olvasót ebbe az új fejezetbe, ahol elsősorban alapjogi szempontból vizsgálja a kérdést. Maga a Big Data jelenség nagyjából 2010-től jegyezhető. A lényege abban áll, hogy egyre több adattermelődés, adatraktározás, adatfelhasználás történik azáltal, hogy digitális nyoma marad a történéseknek. A Big Data technológiai nagyszerűsége azonban nagyon komoly problémákat is felvet, leginkább a *privacy* kapcsán. A személyes adatok kezelésével összefüggésben az automatizált döntéshozatal és a profilalkotás kérdéseit emeli ki a szerző. Viszonylag részletesen elemzi a témára vonatkozó uniós szabályozást, valamint hangot ad annak is, hogy szerinte rossz narratívát használ az EU az adatvédelmi szabályozás terén. A következő tanáccsal él: „Nem az adat tehát a lényeg itt, hanem a magánszemélyek privát szférája, szabadsága, egyenlő méltósága. Ezt kell elsősorban tisztelni és védeni, és nem az adatok kezelésével kapcsolatos technikai szabályokat szaporítani” (99. o.).

A horizontális platformokkal foglalkozik a harmadik fejezet. Zödi azon a véleményen van, hogy a platformok sokkal nagyobb hatást gyakorolnak az életünkre, mint maga az internet. A platformoknak tulajdonítható az ún. harmadik valóság: a virtuális valóság megszületése. A platformok embereket kapcsolnak össze emberekkel vagy erőforrásokkal úgy, hogy mindeközben a kommunikációt adatokká alakítják.

⁷ *Data* (adat) – *Information* (információ) – *Knowledge* (ismeret) – *Wisdom* (bölcsesség); Russel Ackoff (1988) elméleti modellje.

Algoritmusok által vezéreltek, és fontos eleme még az áruvá változtatás, pénzzé alakítás is. A szerző az egyébként alapvetően ingyenes Facebookot és a Google-t emeli ki a horizontális platformok közül, ezzel a kettővel foglalkozik részletesen. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy a Facebook és a Google kapcsán leírtak nem alkalmazhatók sematikusán a többi horizontális platformra. A közösségi médiát több oldalról is körbejárja a szerző az álhírektől kezdve a metaforákon át a *cyberbullyin-gig* és egyéb jogi és felelősségi kérdésekig. A Google Books projekt és per is nagy hangsúlyt kap a könyvben, mintegy tizenhat oldalon keresztül bemutatva.⁸ A fejezet végén az EU platformpolitikájáról olvashatunk. Az unió csupán két évvel ezelőtt, 2016-ban kezdett foglalkozni a platformokkal.

A *Vertikális platformok* címet viseli a negyedik fejezet. E platformok⁹ közül az Uberről, annak rövidke életéről, majd betiltásáról ír részletesen a kötet. A vertikális platformokkal kapcsolatos jogi problémák közül kiemelten kezeli a tisztességtelen piaci magatartást, a fogyasztóvédelmi és a munkajogi problémákat. Ezek a platformok ún. diszruptív (romboló) technológiák, melyek jelentősen felborítják a bejáratott, megszokott piaci helyzeteket. Éppen ezért gyakran éri ezeket az a vád, mely szerint tisztességtelen előnyökhöz jutnak azáltal, hogy nem tartják be az adott iparágra vonatkozó szabályokat. Az Uber esetében például nem volt szükség nagy összegű belépési díj kifizetésére ahhoz, hogy taxiengedélyhez jussanak, ellentétben a taxitársaságokkal. Azonban az Uber nem is működött taxitársaságként, sokkal inkább a „kereslet és kínálat összehárosítását lehetővé tevő szoftvereket működtető cég” volt (172. o.). Hasonló elven alapul az Airbnb is, amely olyan piactérként funkcionál, ahol találkozik a kereslet a kínálattal. Fogyasztóvédelmi szempontból aggályokat vethet fel, hogy a – sok esetben kiszolgáltatott – fogyasztónak kell a vitás helyzeteket megoldania a szállásadóval és fordítva. Összességében elmondható, hogy a vertikális platformokkal szemben megfogalmazott aggályok sok esetben valóságok, azonban ahhoz, hogy megfelelően kezelni lehessen őket, a jelenlegi jogi szabályozást módosítani kellene.

A „Mesterséges intelligencia, robotok és az autonóm járművek” című ötödik fejezet problematikája nagyon érdekes, ugyanakkor talán a legvitatottabb, a legösszettebb a könyvben tárgyaltak közül. Sok-sok kérdést felvet: Létezik-e gépi intelligencia? Van-e személyisége a robotoknak? Hogyan alakul a felelősség kérdése az önvezető autók által okozott közúti baleseteknél? Szükséges-e átalakítani a jogot a robotok miatt, hiszen azok csak a kódokat értik meg?

Az utolsó fejezet a „Jogalkalmazás és jogtudomány az új korszakban” címet viseli. Ebben a részben a korábban tárgyaltak hatásait mutatja be a jogászai tevékenység horizontján, arra koncentrálva, hogy a tárgyalt jelenségek milyen változásokat idéztek elő a jogászai munkában és milyeneket fognak. Ha jogról beszélünk, akkor elsősorban szabályozásra gondolunk. A szabályok előreláthatósága az ember számára nagyon fontos, azonban a gépeknél ez nem érték, azoknál egyáltalán nem

⁸ Személy szerint ezt aránytalannak éreztem a többi témával szemben. Azzal védhető a koncepció, hogy a szerzői jog és annak válsága nagy szelete ennek a résznek.

⁹ „A vertikális platform olyan vállalkozás, amely értékteremtő interakciókat tesz lehetővé külső előállítók és vásárlók között” (166. o.).

releváns. Rengeteg jelenségről nem lehet elsőre egyértelműen eldönteni, hogy igényelnek-e egyáltalán jogalkotói beavatkozást. A kötet által tárgyalt kérdések mind-egyikére jellemző, hogy áthatják a mindennapjainkat, a hétköznapiakat. A jogi szabályozásukat illetően viszont eltérő a kép, hiszen léteznek olyanok, amelyekre már van szabályozás, és legfeljebb igazítani kell rajtuk, más területekre vonatkozóan pedig a jognak egyáltalán nincs narratívája, míg végül van, ahol ez nem is tűnik szükségesnek. Érezhetően a vertikális platformok, a mesterséges intelligencia és a robotok kapcsán hiányoznak a megfelelő metaforák.

A kötet egyik tanulsága, hogy nem biztos, hogy a jognak mindent le kell fednie, és ezzel teljesen egyet is lehet érteni. A könyv érinti ugyan, de nem fejt ki részletesen az időelcsúszást, azt az egyszerű tényt, hogy a jog gyakran lemarad a szabályozással. Kimondottan az információs társadalom egyes kérdései kapcsán sokszor lehetetlen vállalkozásnak is tűnik az, hogy időben megszülethessen a (megfelelő) jogi szabályozás. A technika fejlődésének rohamtempóját azonban a jognak is követnie kell. Ezért a szabályozás hogyanja a fő kérdés. A jog feladata az, hogy megtalálja az egyensúlyt az ellenőrzés hiánya, valamint a fejlődést gátló túlszabályozás között.

Zódi Zsolt azt a célt tűzte ki, hogy az információs társadalom néhány aktuális kérdését, kihívását a jog látókörébe helyezze. Sikerült. Izgalmas olvasmány mind a jogászok, mind az információs társadalom iránt érdeklődők számára.

*Aczél-Partos Adrienn**

* Könyvtárvezető, megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 1088 Budapest, Szentkirályi utca 28. E-mail: acz-el-partos.adrienn@jak.ppke.hu.